

מגילת רות

פרשה א.

[א] רבי (א) תנחומא פתח נדרשתי ללא שאלו נמצאתי ללא בקשוני (ישעיה ס"ה א'). נדרשתי ללא שאלו, זה רחב הזונה: נמצאתי ללא בקשוני, זה רות המואביה, (ב) שלא יצאתה מן העולם עד שראתה שלמה המלך. וכן הוא אומר וישם כסא לאם המלך (מ"א ב' י"ט). זו רות המואביה, שהיא היתה אמה של מלכות. (ג) ופה ענין רות אצל עצרת, שהיא נקראת בעצרת בזמן מתן תורה. ללמדך שלא ניתנה תורה אלא על ידי יסורין ועוני, וכן הוא אומר (אף) חיותך ישבו בה תבין בטובתך לעני אלהים (תהלים ס"ה י"א). (ד) אמרה תורה לפני הקב"ה רבוני של עולם תן חלקי בשבט של עוני, שאם עשירים עוסקין בי יהיו מתגאין, אבל כשהן [עניים הם] מתעסקין בי, ויודעין שהם רעבים, שנאמר ניתן הסכל במרומים [רבים] ועשירים בשפל ישבו (קהלת י' ו):

ויהי בימי שפוט השופטים. (ה) דור שהיה שופט את שופטיו היה הדין אומר לאדם (ו) טול קיסם מבין שיניך, והוא אומר לו טול קורה מבין עיניך. (ז) יותר תועבות עשה השופט משאר העם. ויהי ויהי שני פעמים, אחד לרעבון של תורה ואחד לרעבון ללא, ללמדך שכל דור ודור שאין תורה מצויה בו, רעבון מצוי בו:

הערות ותקונים

(א) רבי תנחומא פתח. מובא בילקוט רות רמז הקל"ו אחר שהביא מאמר אחד המתחיל זש"ה עלנס הפני הרדמה ומצוין בגליון "מדרש רות" והוא ברות רבה בפתיחתא אות ז'. ומן המאמר רבי תנחומא פתח, הוא מן רות וזכ"ל שלפנינו וליחא ברות רבה: (ב) שלא יצאה מן העולם עד שראתה שלמה המלך כו', עיין ז"ל ע"ב וע"כ וזש איתא בסגנון אחר המה היוצרים כו' ע"כ המלך במלכותו ישבו ע"כ, זו רות המואביה שראתה המלכות שלמה בן בנו של בן צנפ, שנאמר וישם כסא לאם המלך, וז"ל אלעזר לאמה של מלכות, ובמדרש רות רבה ס"ב אות ז' הנוסחה נשתתה המה היוצרים בן בנו ורות כו' ע"כ המלך במלכותו ישבו ע"כ, מכאן אמרו לא מתה רות המואביה עד שראתה שלמה בן צנפ וישב ז' וז"ל דין על זונות, הו"ד וישם כסא לאם המלך זו בת שבע, ותשב ז' רות המואביה. וע"כ צפ"י הרמ"ו ודברי המדרש רות רבה מובא בילקוט ד"ה רמז אלף ע"ד ד"ה ר' סימא בשם ריב"ל אמר רבי חמא אבה דרבי אבשיא כו' וחסר הליון:

(ג) ומע ענין רות אלף עזרת, שהיא נקראת בעצרת בזמן מתן תורה, ללמדך שלא ניתנה תורה אלא ע"י יסורין ועוני וכו'. זה מובא ג"כ בילקוט רות ע"כ סוף רמז הקל"ו, והוא ג"כ מן המדרש רות זוטא שלפנינו, וזמנא אברהם א"ח ס"י ה"ן סק"ח הובא הילקוט הזה מן רות וזמנו כן בצרפתי ויסק להנאון חיד"א א"ח ס"י חל"ד סק"ח וז"ל נהנו לקרות מגילת רות בעצרת והוא מחז"ל בילקוט רות מה ענין רות אלף עזרת ללמדך שלא ניתנה תורה אלא ע"י יסורין ועוני וכו' ורואי כי נ"כ ר' טוביה צ"ל אלעזר בןקטב טוב על רות הניא בסופו וז"ל ולמה קורין רות בזמן ירידת התורה ללמדך שלא ניתנה התורה אלא ע"י יסורין שנאמר חיותך ישבו בה תבין בטובתך לעני אלהים. בקשה התורה שבט של עניות, שאם יהיו ישראל עשירים אינם מתעסקים בתורה, אלף כשהם עניים הם מתעסקים בתורה שיודעים שהם רעבים ומתעסקים בלב טוב. טובע מן המדרש רות זוטא ע"כ הוספה דברים: (ד) אמרה תורה לפני הקב"ה בילקוט רות מתחיל דור רמז הקל"ו ובטעות הפירוט המדפיסים והוא מאמר אחד ע"כ סוף רמז שלפנינו, וגם הוא מן רות זוטא שלפנינו: (ה) דור שהיה שופט את שופטיו היה הדין אומר לאדם טול קיסם מבין שיניך, ובגמרא שם הנירסא טול קיסם מבין שיניך, והילקוט ברות ע"כ הניא המאמר מרות זוטא וגורם ג"כ טול קיסם מבין שיניך. ובגמרא ערכין ס"ז ע"ב נאמר ג"כ טול קיסם מבין שיניך אמר לו טול קורה מבין שיניך, ובגליון תיקון רמ"ב על טול קורה מבין שיניך, אלף הניא נכמסה ממקומו ושייך על טול קיסם מבין שיניך ועל זה הניא שז"ל שיניך בני' ע"י וגו' רב אלפס. ורואי שנס הערוך ערך קסם הניא המאמר מערכין וגורם טול קיסם מבין שיניך, וכן הוא הנירסא ברות זוטא:

(ז) יותר תועבות עשה השופט משאר העם. זה ליתא בילקוט ע"כ, ואין ספק אלפי כי הוספה המעתיק היא (מדרש זוטא)

וילך איש מבית לחם יהודה. מי נרם לו גלות, עין רעה שהיה בו שכך אכר למחר עניים מחכנסין ואוני יכול לגור ביניהם, הוי שעין רעה שהיה בו גרמה גלות **ל** וליצא חוצה לארץ: (ח) [אר פרחיה באותה שעה היה הקב"ה דו את העולם, ובי"ד שלמעלה עומדין והקב"ה כסתירו, שנאמר וילך איש, עמדה מרת הרין והזכירה, שנאמר ושם האיש אלימלך, ביד נגור עליו ועל בניו כה כתיב בתריה ויבת אלימלך:]

[ב] ושם האיש אלימלך וגו'. (ט) מה ראה הכהוב להכריז עליו ועל אשתו ועל בניו (י) לפי שר"י מעבדין זה (על) [את] זה, מצרות עין שהיה בבוקר, [בזמן] שהבעל רוצה והאשה אינה רוצית, או האשה רוצית והבנים אינם רוצים מה שיעשו מצוה, אע"פ שאין כולן רוצין המצוה לעשות מצות הגזירה מסתלקת, אבל בזמן שאין אחד מעכב על חבירו, הגזירה חלה עליהן. (יא) בד' מקומות כתיב 'ושה צדקה ומשפט, ללמדך שאין עושה אלא מי שרגיל לעשות פעמים הרבה, וכן הוא אומר רודף צדקה וחסד ימצא חיים (משלי כ"א כ"א):

ושם שני בניו וגו'. (יב) אכר רבי יוחנן צריך אהה לחוש לשם מחלוק [שהוא] לשון מחילה, (יג) נדוונה לו רות המואביה. שהיתה רותתה מן העבירה. כליון שהוא לשון בלייה, נדוונה לו (יד) נרפה שנמר ממנה גלית הפלשתי:

[ד] וישאר להם נשים מואביות. (טו) מי גרם לשבט יהודה לישא אשה מואביה, על שעשו מעשה עמין וזואב. [על דבר אשר] לא קרכו אתכם בלחם ובמים (דברים כ"ג ה'). (טז) עם האחת ערפה, שהיה לה לערף כעגלה ערופה: ושם השנית רות שהיתה מרתחה עצמה מן העבירה לעשות רצון אביה שבשמים:

(יז) ד"א רות שזכתה ויצא ממנה דוד עריוהו להקב"ה בשירות ותשבחות, יש לך בני

הערות ותקונים

כי הערוך שם בערך קס אחר שזכיר המאמר מערכין סיים "כלומר יותר תועבות עושה הסופט מנשר העט" והוא הלשון שלפנינו: (ח) א"ר פרחי' כו'. הוספתי כמו כנמלא זילקוס רוח רמו תקל"ט, אחר שזכיר המאמר א"ר לוי כו' שהוא מן מדרש רות רבה נמלא שם המאמר הזה ולתן ספק שהוא מן מדרש רות זוטא: ונשמע משנת המעתיק, ומה שזכיר מה שזכיר המאמר ומה שזכיר המאמר מה שזכיר המאמר עליו הוא מן מדרש רות זוטא, שפנינו עיין בהפסד בלהחריב: (ט) מה ראה הכהוב להכריז עליו ועל אשתו ועל בניו, מובא זילקוס רמו תקל"ט והוא מן רות זוטא שלפנינו. ולדעתי יותר נכון לתקן מה ראה הכהוב להזכיר אהו ואת אשתו ואת בניו, כי מפורש בקרא ושם האיש אלימלך וכס אשתו נעמי ושם שני בניו מחלוק וטעם המעתיק והביא להכריז, ובעבור זה הביא "עליו ועל אשתו ועל בניו", וכן ראיתי זילקוס טוב על רות וז"ל ד"א ושם האיש אלימלך וסם אשתו נעמי ושם שני בניו מחלוק וכליון הזכיר הכל שאלו היו מניחין זה את זה אלא כולם היו בעלי חת על לרת העין. וכוא נובע מן המדרש זוטא שלפנינו: (י) לפי שהיו מנפין: זה את זה. זילקוס צטעו לפי שלא היו מעבדין: (יא) בד' מקומות כתיב עשה זדקה ומשפט (משלי כ"א ג'): זילקוס צטעו בד' מקומות כתיב עשה זדקה ומשפט. והנה רק פעם כתיב עשה זדקה ומשפט (משלי כ"א ג') והוא נוסף גם לכהנבים לעשות זדקה ומשפט (בראשית י"ח י"ט) לעשות משפט ולדקה (מ"א ט') לעשות משפט ולדקה (ד"ב ט' ח') ונמלא עוד עשו משפט ולדקה (ירמיה כ"ג ג') ומשפט ולדקה עשו (יחזקאל מ"א ט'): (יב) א"ר יוחנן נריך אהה לחוש לשם מחלוק שהוא לשון מחילה. כליון שהוא לבן עלייה. מובא זילקוס רות רמו ח"ר, אחר שזכיר המאמר רבי מאיר ה"ה דורש שמה שהוא מרוח רבה פסוק ושם האיש אלימלך מות אה"כ המאמר הוא מרבי יוחנן והוא מן רות זוטא שלפנינו. וזילקוס מני' א"ר יוחנן נריך אהה לחוש, וכן זילקוס טוב על רות הביא ח"ל ושם שני בניו מחלוק וכליון, מחלוק שמח לו הקב"ה והיה לו כן זכר שנאמר להקים סם המה על נחלחו כליון שנעשה לו כליה ע"כ, ונבט מן מדרש זוטא שלפנינו: (יג) נדוונה לו רות שהיתה רותתה מן העבירה. וזילקוס שהיתה מרתחה מן העבירה וכן במאמר שנאמר לו בניו במדרש ושם השנית רות שהיתה מרתחה עצמה מן העבירה. וכן זילקוס טוב רות ושם השנית רות, ד"א רות שהיתה רותתה מן העבירה, לקוח מן מדרש זוטא שלפנינו: (יד) ערפה שטמא מימה גלית הפלשתי, עיין במאמר מוסע מ"ב ע"ב ובהוס' שם: (טו) מי גרם לשבט יהודה לישא אשה מואביה על שעשו מעשה עמין ומואב. מובא זילקוס רמו ח"ר במחלה הביא המאמר על הכהוב וינאו: שני מואב ומליון מדרש רות והוא נרות רבה פ"ב פ' וינאו שדי מואב. ומן וישאל להם נשים מואביות מי גרם להם לישא נשים מואביות, הוא מן רות זוטא שלפנינו. וכן זילקוס טוב רות צטעו וישאל להם נשים מואביות הביא מי גרם להם לישא נשים מואביות כו', הוא לקוח מן מדרש זוטא שלפנינו: (טז) כס האחת ערפה שהיה לה לערף כעגלה ערופה, מובא זילקוס שם וגורם שהיתה רחום לערף כעגלה ערופה: (יז) ד"א רות שזכתה ויצא ממנה דוד, הוא

אדם שמעשיהם נאים ושמותם מכוערים, ויש לך ששמותם ומעשיהם מכוערים, ויש ששמותם ומעשיהם נאים, כמו השבטים. שמותיהם נאים ומעשיהם מכוערים, עשו ושמעאל, שמותם מכוערים ומעשיהם נאים, אלו עולי בבל, שמותם ומעשיהם מכוערים, אלו המרגלים: (יה) וישבו שם כעשר שנים. [מלמד] שהגזירה הודה עד עשר שנים: וימת אלימלך וגו'. (יט) וכי כל אדם אינם מתים אלא לרמדך שאין הגזירה מגעת אלא על מי שסיפק בידו לעשות ולמחות ואינו מוחה, ואין אדם משייר יתומים אלא אם כן עין צרה בממונו, וכן הוא אומר ונוע ונוע בניו (תהלים ק"ט י'), (למען) [ולמה יען] אשר לא זכר עשות חסד (שם שם מ"ו):

[ה] (כ) וימותו גם שניהם. אל האמר עין צרה אינו מכה אלא באבות, לרמדך שעין צרה מכה אף בבנים: (כא) אמר ר' חייא בר אבא עד שלש עשרה שנה הבן לוקה בעון האב, מכאן ואילך איש בהטאו ימות, (כב) אדם פושע פעמים הרבה, והקב"ה מאריך ברוחו עמו עד שעזנותיו גורמין אותו, וכן בעניותן שר דור יוצאי מצרים מה כתיב ראה ראיתי את עני עמי אשר בטצרים (שמות ג' ז') אבל בדור של בית המקדש מה כתיב, ראה ה' והבימה (איכה א' י"א), במצרים מה הוא אומר, וישמע אלהים את נאקתם (שמות ב' כ"ד), במדבר מה כתיב ותשובו ותבכו לפני ה' ולא שמע ה' בקולכם (דברים א' מ"ה), ובחורבן הבית כתיב, חי נאם ה' אם אדרוש רכם וגו' (יחזקאל כ' ל"א), ובגולה עוד זאת (אדרוש להם) [אדרוש לבית ישראל (שם ל"ו לו)]:

[ו] ותשב (נעמי ורות) [משרי מואב] וגו' כי פקד ה' עמו לתת להם לחם. שאין לוקה ארא ארץ בלבד, יכן הוא אוכר בין האולם ובין המזבה וגו' (שם ח' מ"ז), ובשעה שהוא מרבה לישראל הוא מתרצה לכל העולם כולו, וכן הוא אומר רצית ה' ארצך שבת שבות יעקב [וגו'] אספת כל עברתך וגו' (תהלים פ"ה ק"ג) גדולה היא ארץ ישראל שהיא מכפרת על החיים ועל המתים, על החיים שנאמר וכל יאמר שכן הליתי (ישעי' לג כ"ד), על המתים, שנאמר וכפר אדמתו עמו (דברים ל"ב מ"ז). שלשה כתיב בהם חיים, ארץ ישראל, והתורה, והצדיקים, ארץ ישראל דכתיב אשר נתנו היתום בארץ (החיים) [חיים] (יחזקאל ל"ב כ"ד), התורה דכתיב עץ החיים היא למחויקים בה (משלי ג' י"ח), צדיקים דכתיב פרי צדיק עץ החיים (משלי י"א ל'):

[ז] ותצא מן המקום. (כג) מה ראה הכתוב למנות יציאתה וביאתה, אלא אמר הקב"ה תבוא רות שהיא גיורת ולא כיחשה בהמותיה, ותוכיח את ישראל שמרדו בך, שנאמר אוי להם כי נדדו ממני (הושע ז' י"ג):

[ח] ותאמר נעמי רשתי כלותי ה. (כד) מפני מה היתה מחורת אותן כדי שלא תתבייש בהן שכן מצינו (כה) עשרה שווקים היו בירושלים. ולא היו מערבין אלו עם אלו שוק של מלכים, שוק של נביאים, שוק של כהנים, שוק של לויים, שוק של ישראל, ניכרים ברבושיהם בשווקים, מה שארו לובשין דא היו ארו לובשין:

הערות ותקונים

מגמלא זכרות ז' ע"ב: (יה) ויגזו הם כעשר נשים מלמד. מוצא זילקוט שם והוא מהמדרש שלפנינו: (יט) וכי כל אדם אינם מתים, מוצא זילקוט שם: (כ) וימותו נם כיהם אל תאמר עין צרה אינם מכה אלם בלבד, מוצא זילקוט שם כפי' הזה ומזין בגליון „מדרש רות" והוא במדרש רות זוטא אחר הילקי' יכנהו ג"כ מדרש רות, ומביא גם זילקה סוד לרות נפסקו הוה, והוא לקוח מן מדרש רות זוטא: (כא) א"ר הייז בר אבה. מוצא זילקוט שם. וזילקה טוב חסדים המלוח „בר אבה": (כב) אדם פושע פעמים הרבה. זילקוט שם מוצא הני' אדם פושע, פעמים סהקב"ה מאריך אפו עמו, פעמים שומע פעמים אינו שומע. פעמים נדרס פעמים אינו נדרס, פעמים רואה פעמים אינו רואה, צדור מלרים מה כתיב ראה ראיתי: (כג) מה ראה הכתוב למנות יציאתה וביאתה, מוצא זילקוט רות רמו תר"א ד"ה ד"א ותנא מן המקום גס ראה הכתוב ומזין מדרש רות והכוונה למדרש רות זוטא שלפנינו: (כד) מפני מה היתה מחורת אותן? כול. מוצא זילקוט שם רמו תר"א אחר סהביא מאמר המתחיל ותלכנה סהא מן רות רבס פ"ג פסוק הוה מביא זה המאמר שלפנינו זרות זוטא: (כה) עשרה שווקים

[לכנה] שובנה בנותי (לכנה) אשה לבית אמה. (כו) דמה נאמר לבית אביה. לרמך שאין אב נגוי:

יעשה ה' עמכם הסדר. שכל חסד שישראל עושין בעולם הזה, בשעה שהם ננעריין מן העפר, הקב"ה משלם שכרן, שנאמר כעת יאמר ליעקב וישראל מה פעל אל (במדבר כ"ג כ"ג). עתידה בת קול מכרות ואומרת כל מי שפעל עם הקב"ה ועשה לפניו מעשים טובים, יבוא ויטול שכרו, וכן הוא אומר כי טוב הסודך מהיים (תהלים ס"ג ד'), והיא היא דתנן. יפה שעה אחת שזך קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה, אבל אומות העולם נותן להם הקב"ה שאר חסד. שעושין בעולם הזה, כדי ליפרע דהם לעולם הבא, מה טעם שנאמר ומשלם לשונאיו אר פניו להאכילו (דברים י' י'), לפיכך אמר דוד נתת שמחה בלבי מעת דנגם ותירושם רבו (תהלים ד' ח'), אמר דוד לפני הקב"ה רבונו שזך עולם בשעה שאתה נותן שלוח ושובע ראומות העולם אני שמת, אם כך למכעיסין קל וחומר שאתה עתיד לשלם שכר לעושי רצונך. (כו) וכבר היו מהלכין ר' (אליעזר) [אליעזר בן עזריה] ור' יהושע ורבן גמריאל ורבי עקיבא והיו מהלכין ררומי, (כח) ושמעו קול המונה שזך רומי מטפרים מאה ועשרים מיל התחילו היו בוכין, ורבי עקיבא מצחק, אמר להם רבותינו מפני מה אתם בוכין, אמרו לו הרי גאון עמינו ומקום מקדשינו והפארתינו הרב בעווננו, והרשירות וקרקסאות יושכין בטח, ולא נבכה, אמר להם אף אני וכך מוחיך, אם כך הוא עושה למכעיסין, לעושי רצונך על אחת כמה וכמה, א"ל ניתמתנו, (כט) תהנתם ברנלי המבשר:

[יב] (ל) שובנה בנותי לכנה. שתי פעמים, מכאן אתה למד ששמאנין דגר שני פעמים, אמר ר' חייא אר האמין בגר עד כ"ד דורות (לא) שהוא תושש שאורו, אבל בשעה שהוא מקבל עליו. עולו של מקום מאהבה ומיראה ומתנייד רשם שמים, אין הקב"ה מחירור, שנאמר ואוהב (את הגר) [גר] לתת לו לחם ושמלה וגוי (דברים י' י"ח). (לב) י"ח אזהרות הזהיר הקב"ה על הגר, וכנגדן הזהיר על ע"י, שתי נשים

הערות ותקונים

היו צירופים. זילקו' הנידסא כמה שוקים: (כו) למד לא נאמר לבית אביה, ללמדך שאין אב נגוי, זכ"ה ברות רבה פ"ג בפסוק ותאמר נעמי לשהי כלותי. וכן מובא בזילקוס שם רמו תר"ל. וכן בזילקוס סוד על רוח לבית אמה ולכלן בחמר (בראשית ל"ח י"א) שני אלמנה בית אביך מלמד שיש אבהות לישראל ואין אבהות לנוי ועיין בחידושי הרד"ל ברות רבה שם: (כו) וכבר היו מהלכין. ספרי עקב פיסקא מ"ג מדרש איכה רבתי פ"ה בפסוק על בר ציון, ומנוח כ"ד ע"א בקצת סינייים: (כ) ושמעו קול המונה של רומי מספלים. בספרי קול המייס של [רומין] מספילון. המלה רומי נשמעה, וזאליה רבתי קול המונה של רומי מספיליוס, ונגמרא מכות קול המונה של צבל מפלסיה ונרסם בגליון ס"א מפסילוס. והמאמר גמ' מכות מובא זילקוס ישייה רמו רע"ח וגורם קול המונה של כך גדול רומי מפסיליוס. ובגמ' לפניו לבנו המדרס של צבל תחמת הצנזור והמוספי ביבא המאמר בערך פוטאלוב וכחז שם עיר קרובה לרומי פיסאלוס, וע' בצפרא החזש של החסד ר"א ברלינר על קורות היהודים אשר ברומא ח"ק ראשון עמוד 2: והוא הוכיח שם הביא העיר Puteoli שם היתה הגמל צעד הספינות הבאות מה"י ולשם נהרו המונים מכל העם ע"פ: (כט) תהנתם ברנלי המבשר. קן הוא הסיוס נס צאיכה רבתי שם: (ל) שובנה בנתי לכנה. שתי פעמים מכאן אתה למד ששמאנין לגר שני פעמים. מובא זילקוס שם ברמו תר"ל והוא מן המדרש שלפנינו, וכו' שם שובנה בנתי למה ג' פעמים, מכאן ששמאנין את הגר עד ג' פעמים, ולפנינו צכ"י נעשית מן ג' אות ז', וכו' וכו' ה"ב שתי פעמים. ומלת שובנה כחוב ג' פעמים פסוק ח', י"א, י"ב, וכן ברות רבה איהא בשלש מקומות כחוב כאן שובנה כנגד ג' פעמים שדוחין את הגר ואם הכריח יוחר מדאי מקבלין אותה. וזילקוס שם הביא במאמר בלחרינו ד"ה לכנה נס לצדי המדרש בות רבה נשייזים בשמות האומרים: (ל) שהוא תושש שאורו. ר"ל חמנו, עיין ערך השלם ערך סר סורו רע כי עיין סיאור כלומר חמנו רע וע"י כתב המוספי כמו שאורו, ועיין בגמרא צ"מ ג"ס ע"ב מפני שסורו רע. ועיין ברש"י הוריות י"ג ע"א: (נב) י"ח אזהרות הזהיר הקב"ה על הגר, ולעתי ה"ה כחוב לפניו מ"ח אזהרות והשמעתיק טעם וכו' י"ח במקום מ"ח וזילקוס מן מ"ח נעשית נעבות מ"ה ונחיהו מאותיות הדומות בתציתת, ובעד מלאחי בהנחומא ויקרא אות ג' אמר ר' יהודה בר שלום היה מולא ארבעים ושמונה פעמים בחרס הזכיר על הגרים וכנגדן הזכיר על ע"י והעירותי שם בהערה כ"ו בגמרא צ"מ ג"ס ע"ב איתא מספר הבר תני ד' אלעזר הגדול אומר מפני מה הזכירה תורה בל"ו מקומות ואמרי לה במ"ח צמ"ו מקומות בנר מפני שסורו רע. וצדוד לפני שיש להקן בגמרא ואמרי לה במ"ח

מסרו עצמן על שבט יהודה, המר ורות, המר היתה צועקת (לג) אל אצא ריקנית מן הבית דרות כל שעה שהמותה אומרת לה לכי בתי היתה בוכה, שנאמר ותשנה קולן ותבכינה עוד (רות א' י"ד), ולבסוף רזישק ערפה לחכותה ורות דבכה בה (שם שם). (לד) אמרו אותה הלילה הערו בה מאה ערלות פלשתים. ויצא מכנה גלית רגתי הפלשתי. התחילה נעמי מפיסת לרות שתחזור אף היא, ורות התחילה מתננת לפניה בת מלכים אני בת גדולים אני, ומרבקת בשפתך, סבורה אני שאני קונה שמך בעולג, והאמר רות אני יכולה לחזור למשפחתי ולשאורה של עמי של בית אבא, (לה) מכאן ואילך אמרה לה בתי אסור לצאת חוץ מאלפים אמה בשבה, אמרה לה (באשר) [אל אשר] תלכי אלך (שם שם ט"ו), אמרה לה אסור לנו לייחד עם פנויה כל שכן עם אשת איש, אמרה לה באשר תלכי אלין (שם) אמרה לה אסור לנו עריות, אמרה לה עכך עמי (שם), אמרה לה אסור לנו ע"י, אמרה לה ואלהיך אלהי (שם), אמרה לה ארבע כיתות נמסרין לבית דין, אמרה לה באשר המותי אמות (שם שם י"ז), (לו) אמרה לה שתי קבורות מתוקנין לבית דין, אמרה לה ושם אקבר (שם), אמרה לה שמא את סבורה שבשם שארתי מנחת אותך ונדבקה במשפחה אחרת ונושא הימנה שכן אני עושה ויארע לי כאשר אירע לה, כה יעשה [ה'] לי וכה יוסף וגו' (שם), כיון שראתה נעמי שקיבלה והמריחה עליה בבכיה גדולה, נתנגלו רחמיה והמריחה עליה וכיבלתה, הלא הוא דכתיב והרא כי סתמצת היא ללכת אתה וגו' (שם שם י"ח):

[יש] ותהום כל העיר. כל היא קרתא דו המהין על נעמי, על שבאת אל אביה וצאות היו שפחות על הגמלים במלבושי רקבה, ובכניסתה היו לבושות בלאות היא זרות בלתי לפיכך כל בנות בית להם היו תמהות עליה, ואמורות הוות נעמי (לז) שהיו בנות בית להם משתמשות בתכשיטיה, זאת היא נעמי שהיתה מננה את הפז ביופי פניה:

[כ] ותאמר אליהן אל (תקראן) (תקראנה) לי נעמי. (לח) אמר רבי חייא בר אבא כל היסורים קשים, ויסורים של עוני קשה מכולם, כל יסורים באין והולכין למקומם ומהחדש הגוף לכבות שהיה, אבל יסורים של עוני מכיין עינו של אדם, שנאמר עינו דאבה מני עוני (תהלים פ"ה י"א), (לט) מעשה ברס"ד אחד שקיבל עליו שלא יקבל משום אדם כלום, והיה לו בגד אחד, וסדין אחד, וכל הלילה עומד ובוכה וצועק ומתחנן ולא זו מלהמית עצמו, עד שצריך לישב באשפה ובלו בגדיה פעם אחד נגלה אליו אליה ז"ל ברמות ערבי אחד, ועמד לו כנגדה, והתחיל מתאנה א"ל רצונך אני אורה לך שני כספים, והיא נושא ונותן בהם ורחיה אמר לו הן, ונתן לו (ב' כספים) וקנה חפציים ומשתכר בהם, וכך ביום השני, וכך ביום השלישי, לא יצאה השנה עד שהעשיר, ושבת את חסידותה, ושימוש תפלתה, א"ל הקב"ה לאליריה הסיד אחד היה בעולמי ועיכתו עלי, הלך כנגדו ויצאו בטלאכה גדולה, אמר לו אני הוא שנחתי לך שני כספים הראשונים,

הערות ותקונים

מקומות. והמספר הזה הוא הנמצא בתורה אשר הוסיפה על הגרים. ואחרים לא חשבו מהם רק מספר ל': (לג) אל אצא ריקנית מן הבית הזה, כב"ר פפ"ה אמרה יחי רנן מלפניך ה' אלהי של אצא מן הבית הזה ריקנית: (לד) אמרו אותה הילכה בערו זה מאה ערלות פלשתים. רות רבה פ"ב אות כ', מדרש שמואל פ"ב אות ד', והמאמר מובא בהם' סוטה מ"ג ע"ב ד"ה מאה, ומש שהביאו סס בשם מדרש וי"ר ואגדת שמואל אין זכר מזה במדרש וי"ר וז"ל צרות רבה: (לה) מכאן ואילך אמרה לה בתי הסור ללכת חוץ מאלפים אמה בשבה כו'. במדרש רות רבה פ"ב בפסוק ותאמר רות הוא כנסנון אחר, וי"ר במדרש משני סוף פלי"א ויבמות מ"ז ע"ב ובהגוס רות: (לו) אמרה לה שתי קבורות מתוקנין לבית דין. בהגוס רות שם אות ל"א בית קבורה. יש להביא נקודות על מלת ביה והכוונה שני קברים: (לז) שהיו בנות בית להם משתמשות בתכשיטיה. מובא בילקוט רות רמז הר"ל בפסוק הוצת נעמי והוא מן רות זוטא שלפנינו: (לח) א"ר חייא בר אבא כל היסורין קשים. מובא בילקוט שם ובילקוט חסידים המלות "בר אבא": (לט) מעשה ברס"ד אחד שקיבל עליו שלא יקבל משום אדם כלום. וזוהי מהמדרש שלפנינו:

חפש אחריהם ותנם לי, שאני רוצה להחזירם למקומם, חיפש אחריהם ונתנם לי, ולא יצא איתו (יום) [ענה] ער שורד מנכסיו, ונכנס אותו מן כספו לממון. וחזר אותו האיש על האשפה, והיה יושב ובוכה, חזר אליהו ז"ל, אמר ה' מה הוא סבא עבד, אמר ליה ווי ליה להרא נברא דאיתהפוך עליה גלגלא ואינתי מנכס, א"ל נשבע אתה שאתה חוזר למירת חסירותיך ולשימוש הפלתי, אני אחזור לך שני כספים, א"ל הן, ונמל שני כספים ונשא ונתן בהם והעשיר, כך אמרה נעמי לבני עירה, אל תקראנה לי נעמי וגו', אני מלאה ה'כתי, מכאן מצינו שהיתה עשירה ומלאה, ומי גרם לה שירדה כנכסיה וסת בעלה ובניה, צרת עין עתה בהן:

פרשה ב.

[א] ולנעמי מודע לאישה, היה אהבו של בעלה, ובן דודו:

[ב] ותאמר רות המואביה אל נעמי וגו'. היתה הולכת ומביאה בכל יום מה ששתיהן אוכלות, שלא תצא לתרבות רעה, ולא תהא צריכה לבריות:

[ג] ותלך ותבוא ותלקט בשדה. בפני מה כתב דוחקן של צדיקים הראשונים, להודיע לאחרונים שאף על פי שהיו עניים היו בוטחים בבוראם, לפיכך קנו חיי העולם הזה וחיי העולם הבא, ושכחן נאה לי בכל דור דוד, משה היה רועה, שנאמר ומשה היה רועה את צאן יתרו (שמות ג' א'), ויעקב היה רועה, דוד היה רועה, שנאמר מאחר עלות הביאו וגו' (תהלים ע"ח ע"א): אחרי הקוצרים וגו'. בשעה שהיא יושבת לקצור עם הקוצרים, היתה הופכת פניה לצד אחרי, ולא היתה ניראית 'אחת מאצבעותיה'. שבשעה שהיתה רואה שיבולת בקומחה עומדת ונוטלת, וכשהיתה רואה שיבולת מושלכת היתה יושבת ולקטת אותו, כיון שראה בה בועז ג' מדות הללו, כיד שאל בועז לנער, למי הנערה הזאת:

[ד] ויען הנער הנצב על הקוצרים וגו'. למה אמר נערה מואביה היא, לפי שהיה מעיד עליה שלא תהא משבט יודת, שהיה סבוכ בה שהיא מבנות לחם, אמר לו הנער הנצב על הקוצרים נערה מואביה היא, אמר לו פייס לה שתהא מלקטת אחרינו:

[ז] ואספתי בעמרים. התחיל הנער מספר בשבת ובצניעות שבה, הרי יש לה כמה ימים שהיא עמנו שלא נראית אפילו אחד מאצבעות ידה ורגליה, כאשר כתוב למעלה, ואין אנו יודעין אם אלכת היא אם דברניה, באותה שעה בדקה בועז אחריה:

[ח] ויאמר בועז אל רות הלוא שמעת בתי וגו'. עיניך בשדה אשר יקצרוך וגו' ותפול על פניה וגו'. (א) אמר רבי הייא בר אבא קל ראשי פסוקים [של רות] ויין חוץ משמונה פסוקים מפני שדבקה (לברית) [לבני ברית] שניתנה לשמונה, ומפני זה כל ראשי פסוקים ויין, כלומר (אוי) [ווי] לרוד שגבורי (ירודן) [ירודין]:

[יג] ותאמר אמצא הן בעיניך אדוני כי נחמתי. (ב) מה נחמה נחמתי, אמר לה עתידה את לעלות לגדולה, ועתידין בניך להיות מנהיגין של ישראל, ועתידה את

הערות ותקונים

(א) א"ר הייא בר אבא כל ראשי פסוקים של רות ויין חוץ משמונה פסוקים. מוצא בלוקט רות דמו תר"ס. וכו' לוקט מן המדרש בלפנינו. וכן בלקט סוף רות אמר רבי הייא בר אבא כל ראשי הפסוקים סברות ויין חוץ משמונה כו', כו' מן רות זוטא בלפנינו, ויבוא נכנס ימי הקדמה דף ד' ע"ה בשם מדרש לקט סוף: (ב) מה נחמה נחמתי כו'. מוצא בלוקט רות דמו תר"ג ומזוין מדרש רות (מדרש זוטא)

ללבוש כתר מלכות. א"ע"פ שא"פ רואה עצמך שאת ענייך, עתיד לצאת סמך בן שהוא מקדיש מאה [אלף] ככרי זהב ביום אחד, שנאמר [והנה בעניי הכינותי לבית ה' זהב ככרים מאה אלף וגו' (דהיא כ"ב י"ג)], וכי עני מקדיש כל הככרים] הללו של כסף ושל זהב אלא ביום שהרג דוד את גלית הפלשתי, היצליכו עליו בנית ישראל את כל הכסף וזהב, והקדישו לבית המקדש, וכיון שבא רעב שלש שנים, בקשו ממנו ישראל ליתן ולא רצה ליתן להם כלום, אכר לו הקב"ה לא קבלת עליך להחיות בו עניים, חייד אין אתה בונה אותו, אלא על ידי שלמה בנך, דכתיב ויהי דבר ה' אל נתן לאמר וגו' אשר יצא ממעוך הוא יבנה הבית לשמי (ע"פ ו' י"ב):

[יד] ויאמר לה בועז לעת האוכל וגו'. (ג) למה אמר לה קראה לאכול, ואחר כך תהיה בו אמר בועז למה ושבלת פתך בחוביך. גרש:

[טו] ותקם ללכש. כיון שנתרחקה אכר בועז לנערו אל תבוז בה שהיא בת מלכים, ואל תנערו בה, אל תשמענה דבר קשה: גם בין העמרים תלקט ולא תכלימוה, א"ל אינה מקבלת, אמר להם:

[טז] וגם של תישולו לה מן הצבתיים. לא תודיענה, אלא אחס ריאים עומר יחיד עשו אותה שכתה, בא וראה כמה גדולה מצית שכתה, מעשה בחסיד אחד ששכת עופר בשרה, ועשה אותו היום מעודה גדולה ושמה, אמר מצוה זו באה לדינו שלא (בעונה) [בידיעה] (ג*) נשמח עליה:

[יז] ותלקט בשדה עד הערב. מלמד שהיו חובטין והיו מתקנין לה עד הערב:

[יח] ותשא [ותשא] ותבא העיר. מלמד שהיתה מחזרת אחר מאכלה שלה בכל יום, כיון שראתה הכותה נתייראה אמרה חס ושלום נדבקה לפריצים:

[יט] ותאמר לה חמיתה איפה לקטת וגו'. שם האישי אשר עשיתי עמך עמי אין כתיב, אלא עמי, (ד) ללמדך שיותר כמה שבעל הבית עושה עם עני, העני עושה עם בעל הבית, הבעל הבית קונה לו מצוה אחת, העני קונה לו עשר מצוה, פתוח הפתח (דברים ט"ז ח'), נתון תתן לו (שם שם י'), (אל) [ולא] ירע לבכך בהתך לו (שם שם), לא תאמץ את לבבך (שם שם ו'), ולא תקפוץ את ירך (שם שם), והחוקת בו (ויקרא כ"ה ל'), וחי אחיך עמך (שם שם ל'): כתיב ואם תוציא יקר סוולל כפי תהיה (ירמיה ט"ז י"ט), מלמד שהקב"ה גוזר גזירה מלמעלה, והצדיק מבטלה מלמטה:

[כב] ותאמר נעמי אל רות בלתי וגו' ולא יפגעו בך בשדה אחר. (ה) לפי שאומות העולם השוטים אפילו על הבהמה, אלא מושב לנו שתביא מעט מצילו של זה, ולא הרבה ממקום אחר, ותוציא שם רע על משפחותינו:

[כג] ותדבק בנערות בועז ללקט עד כלות קציר השעורים וקציר החטים. כתיב סכותה לראשי ביום נשק (תהלים ק"ט ח'), אין לך ימים קשים, שחמה טבה בעת הקציר: (ו) * ויאמר אל אביו. לא נתנסה אורו היום, אלא להודיע גבורתך של צדיקים וזמן

הערות ותקונים

דיון למדרש וזמא ספסינו: (ג) למה אמר לה קראה לאכול כו'. במאמר מסובב ואינו מובא בילקוט: (ג*) שלא בידעיה, כ"ל וע"י חוספתה פאה פ"ג מעשה בחסיד אחד ששכת עומר נתון סדה כו' ע"ש: (ד) ללמדך שיחר ממך שבעל הבית עושה עם העני. התהלת המאמר ביה צרות רבה פ"ה מונח בילקוט רות רמז הר"ד ל"ה ותאמר רות וחס סג"י תני רבי אושעיה: (ה) לפי שאו"ה כו'. מונח בילקוט רות רמז הר"ד ל"ה וחס סג"י תני רבי אושעיה. המאמר קטוע וחסרון הניכר יש כאן: לפיכך

* ויאמר אל אביו ראשי ראשי (מלכים ב' ד' י"ט) א"ר מנח בנציר אונסא סכיס שכן חמה קוסחא על ראשו של אדם הכ"ד ויאמר אל אביו ראשי ראשי, ורובן אמרין דרנחין סכיס (פ') נחסיס סכיסין צבת סקציר) כ"ל, וכן הוא בירושלמי יבמות פ' ט"ו וילקוט מלכים ב' רמז רכ"ה, ומן אלה לבודיע עד סופו ע"י פרכי דר"ה פ' ל"ג ובלקוט מ"א רמז ר"ט רבי שמעון אומר מנח סלדקס המתיס עתידין לחיות מנין אנו למדיס מליבו וברמז רכ"ה רבי יהובע בן קרחה אומר מנח סלדקס המתיס עתידים להחיות נח ורלס זולאיטע בן ספס. חיים ליב מארקאן מווילנא.

שכרן של עושי מצות, שעל ידי פת לחם היה המתים שלא בזמנה שני פעמים אחת בימי אליהו, ואחת בימי אלישע:

פרשה ג.

[א] ותאמר לה נעמי המתה בתי וגו'. התחילה כהרהרת ואוכרת שמא ישא אותה שלא מדעתך, התחילה מפתה בדברים עד שלא תאמר מה היא מתבקשת:

[ב] ועתה הלא בועז וגו'. ורחצת וסכת וגו'. והיה בשכבו וגו'. ותאמר אליה כל וגו'.

חזרה ואברה יכול אפילו דברה אלי דבר שלא לשם שמים אשמע לה, (א) לפיכך אלי נקרא ולא נכתב, ומפני מה אמרה לה ושמת שמלותיך, כי אדם שיצא לדרכו ללבוש בגדים נאים. (ב) (אלא) אמרה לה לבושי מני דשבתאי, אמרה אם אני באה ומגלה טרנלותיו בלילה יהרגוני, אמרה לה וירדת הגורן, (ירד) (ג) [וירדתי] כתיב, כלומר צדקי ירד עמך:

[ו] ותרד הגורן וגו': [ז] ויאכל בועז וגו': [ח] ויחרד האיש וילפת. ומרו וילפת, (ד) אמר רב שנעשה בשרו כראשי לפתות. (ה) אמר רבי יוחנן תוקפו של יוסף,

ענותנותו של בועז, תוקפו של בועז, ענותנותו של פלמי בן ליש, שנעץ חרב בינו לבינה, אמר כל העוסק בדבר זה ידקדק בהרב זה. (ו) כתיב פלמי, וכתיב פלטיאל, מלמד שפלמי הי' בן העבירה. (ז) כתיב רבות בנו, עשו חיל וגו' (משלי ל"א כ"ט), רבות בנות עשו חיל זה יוסף (ובועז). ואת עלית על כולנה, זה פלמי בן ליש: שקר החן (שם שם ל'), זה דורו של משה ושל יהושע; והבל היופי (שם), זה דורו של חזקיה: אשה יראת ה' היא תתהלל (שם), זה דורו של רבי יהודה ברבי אילעאי שהיו ששה תלמידי חכמים מתכסין במלכות אחד ועוסקים בתורה: (ח) תנא דכי אליהו מעשה באדם אחד שקרא הרבה, ושנה הרבה, ושימש תלמידי חכמים הרבה, וכת בחצי ימיו והיתה אשתו נוטלת תפיליו ומחזרת בבתי מדרשות, ואברה כתיב כי היא חייך ואורך ימך (דברים ל' כ'), בעלי שקרא הרבה, ושנה הרבה, ושימש תלמידי חכמים הרבה, מפני מה מת בחצי ימיו, ולא היה אדם שהחזיר לה שום דבר, פעם אחת נתארחי אצלה והכיחה לי כל המאורע, ואמרתי לה בוישי נידויתך מהו אצלך, אמרה לי חס ושלום שאפילו באצבע קבנה לא נגע בי, אמר לה בימי ליבונך מהו אצלך, אמרה לו אכל עמי ושתה עמי וישן עמי בקירוב בשרי, ולא עלה על לבי לדבר אחר, אמר לה ברוך המקום שדרגו, שלא נשא פנים לתורה, שנאמר ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב (ויקרא י"ח י"ט). ושוב מעשה בארום וארוסתו שנשבו לבין הגויים, והשיאום זה לזה, ואמרה לו בבקשה ממך אל תגע בי שאין לי כחובה ממך, ולא נגע בה עד יום מותה, וכשמת אמרה ספרו לזה שפטפט ביצרו יותר מיוסף ומכועו, [ראלו ביוסף לא היה אלא חדא שעתא] וזה היה פפטפט ביצרו כל יום ויום:

הערות ותקונים

(א) לפיכך אלי נקרא ולא נכתב. וכן נרות רבה אלי קרי ולא כתיב וע"ס כפי מהר"ו: (ב) אלא אמרה לה לבושי מני דשבתאי. וכן נרות רבה אלא אלו נגדי שבתאי, וכן נגמרה סבת קי"ב ע"ב א"ר אלעזר אלו נגדי סבת: (ג) וירדתי כתיב כלומר לדקי ירד עמך. וכן נרות רבה וירדת הגורן [וירדתי כתיב] אמר לה זכותי חרד עמך, וכן כהנחומא סבר לזה ח' וירדת הגורן וירדתי כתיב אמרה לה זכותי חרד עמך, והעירתי שם בהערה ל"א נרות רבה פ"ה אות י"ב כשמתו המלוח וירדתי כתיב ולזה המחמר כוון רש"י בפירושו לרות ט: (ד) אמר רב שנעשה בשרו כראשי לפתות. כשהרין י"ט ע"ב וכן כהנחומא רות איתא ואיתחייך כלפסתא כשרים מן רתיחא: (ה) א"ר יוחנן. כשהרין ט: (ו) כתיב פלמי וכתיב פלטיאל. כשהרין ט: (ז) כתיב רבות בנות כו'. כשהרין ט: (ח) תני דני אליהו מעשה בלדס אחד כו'. סבת י"ג ע"ב. ואר"י כ"ב: (ט) ושוב מעשה בארום וארוסתו, גיטין כ"ז ע"א, והביל זה יצן:

(מדרש זוטא)

[ח] ויהרד האיש. (י) נשבע לה אם רות את הסתלקי כעלי, ואם מבני אדם את הוריעני, אמרה לו מבני אדם אני, ובאתי לבקש מאת המקום שיתן לי חלק במשפחתך:

[ט] ותאמר אנכי רות אמתך וגו': [י] ויאמר ברוכה את וגו' לבלתי לכת אחרי הבחורים. יפה עשית שלא הלכת אצל הפריצים, התחילה מהיראה שלא יהרוג אותה, אמר לה בתי אל תיראי וגו'. מפני מה התחיל מפה בדברים, מפני שצפה ברוח הקדש שכלך המשיח עתיד לעמוד הימנה ולא גילה לה, לפיכך אמר בלה, ועתה כי אמנם כי גואל אנכי וגו'. (יא) אם נכתב ולא נקרא:

[יג] ליני הלילה וגו'. נשבע ליצרו. (יב) שלשה נשבעו ליצרו, יוסף ובוועז ופלמי בן ליש, יוסף כתיב ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת והמאני לאלהים (בראשית ל"ט ט'), בוועז, הרי אמרנו, ופלמי בן ליש, (יג) שנעץ חרב וכו': אם יגאלך טוב יגאל. (יד) אם מקבל עליו טוב אחי ישא אותך, ואם לאו אני וישא אותך: שככי עד הבקר, כחצי הלילה עד הבקר, ובבקר החזירתי, וביציאתה אמר לה ראה אל יודע שדעתה בכאן:

[טו] ויאמר הבי המטפחת וגו' וימד שש שעורים. (טז) רמז לה שעתידה להעמיד ששה בנים של שש מדות, אלו הן: דוד, ודניאל, ומלך המשיח, וחנניה מישאל ועזריה, שש בניין, שנאמר איש יודע גנן וגו' (ש"א ט"ז י"ח), חנניה מישאל ועזריה בניין, שנאמר ילדים אשר אין בהם כל כח וגו' (דניאל א' ד'), דניאל דכתיב (ורוח) [די רוח] יתירה ביה (דניאל ו' ד'), מלך המשיח בניין, שנאמר ונחה עליו רוח ה' וגו' (ישעיה י"א ב'):

[יז] ותאמר שש השעורים האלה נתן לי וגו'. בא וראה כמה גדול כחה של צדקה, ושל גמילות חסדים, וכת של בעלי אמונה, וכת של בעלי תורה, כת של בעלי אמונה בניין, שנאמר עיני בנאמני ארץ לעבת עמדי (תהלים ק"א ו'), כת של בעלי תורה בניין, שנאמר כי ליושבים לפני ה' יהיה סחרה (ישעיה כ"ג י"ח):

[יח] ותאמר שבי בתי וגו'. שאין אנו מאנשים שאינם כשרים המדברים דבר ותוורים בהם, וכן הוא אומר בצדקתי החוקתי ולא (אמה) [ארפה] (אי כוב"ז ו'), ולפיכך אמרה נעמי לרות כי לא ישקוט האיש וגו'.

פרשה ד.

[א] ובוועז עלה השער וגו'. אין שער אלא בית המדרש, הוא דכתיב ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים (דברים כ"ה ז'), וכן הוא אומר פתחו שערים וגו' (ישעיה כ"ו ו'). קרא לטוב אהיו, ויאמר סורה שבה פה פלוגי אלכני וגו':

הערות ותקונים

כי מוצא בו שפספס ביצרו יותר מיוסף ומנונו, אולם נמנה עס ליחא להמנה „ומנונו“: (י) נשבע לה אם רוח את הסתלקי מעלי. בתנחומא ב"ה אות ט"ז מהו ויהרד סבר שמה רוח הוא או מזיק. וכן בתנחומא ב"ה אות ח' היה סבור שדוח הוא, וכן מוצא ב"ה רות וכן נרות רבה כ"ו אמר לה מי את רוח או אשה: (יא) אם נכתב ולא נקרא. נקרא כתיב מלת „אס“ ועל פי הכתיב ליחא: (יב) שלשה נשבעו ליצרו יוסף ובוועז ופלמי בן ליש. בוי"ר פ"ג אות י"א ורות רבה פ"ו א"ר יוסף שלשה בן שחקף יצרו עליהם ושבעו יוסף דוד ובוועז: (יג) שנעץ חרב וכו'. לעיל סוק ו': (יד) אם מקבל עליו טוב אחי. כי טוב ואלימלך ובוועז אחים היו. ועיין ב"ב ל"א ע"א, ובתנחומא ב"ה אות ח' אם יגאלך טוב סביה לו אם גדול ממנו ששמו טוב: (טז) רמז לה שעתידה להעמיד ששה בנים של שש מדות. חושב דוד דניאל ומלך המשיח וחנניה מישאל ועזריה. ובמדרש רות רבה פ"ו איהא א"ר יהודה בר סימון בזכות וימד שש שעורים, וכה ועמדו ממנה שש לדיקס וכל אחד ואחד בהן שש מדות. וחושב תחזיקו יאשיה חנניה מישאל ועזריה דניאל ומלך המשיח ועיין סנהדרין ל"ג ע"ב:

[ב] ויקח עשרה אנשים וגו'. (א) מכאן אמרו ברכת התנים בעשרה: מוקני העיר. אין זקן אלא זה שקנה הכמה וכן הוא אומר ה' קניי ראשית דרכו וגו' (משלי ח' כ"ב), וכל כך למה לדרוש לו אם היא כותרת לו, או אם אסורה לו, שהרי אמרה תורה לא יבא עמיני ומאבי בקהל ה' (דברים כ"ג ד'), (ב) ורשו עמוני ולא עמוניתי, מאבי ולא מאבית:

[ג] ויאמר לגואל חלקת השדה וגו'. לימדך הורה דרך ארץ שאדם צריך ליתן לה בשעה שהיא משיא אותה:

[ד] ואני אמרתי אנלה אונך לאמר וגו'. בתחלה הזכיר לו את החלקה, ואחר כך הזכיר לו את האשה, ואבר לו אם אתה מבקש את החלקה קנה את האשה היבמה, הדא הוא דכתיב ויאמר בעז ביום פנותך (את) השדה וגו':

[ה] ויאמר בעז ביום פנותך וגו'. ורע עבריו ינחלה (תהלים ס"ט ל"ו), (ג) מכאן אמרו כל הקונה ארבע אמות בארץ ישראל מוכסח לו שהוא בן עולם הבא:

[ו] ויאמר הגואל. לבעז, (ד) בתחלה היו קונין בשליפת הנעל, דכתיב וואתו לפנים בישראל. מי נהן למי רב ושמואל, הד אמר הקונה נתן למקנהו וחד אמר המקנה נתן לקונה, (ה) חזרו להיות קונין בקציצה, כיצד, הרי עדיה אחד מהם מכר שדה אחוזהו היו מקריבין חביות מלאה אגוזים וקליות ושוברים אותם לפני התינוקות, והתינוקות מלקטום ואומרים נקצץ פלוני כאחותו, ובשעה שהיה מחזירה לו היו עושין כן, ואומרים איש פלוני חזר לאחותו, ואמר רבי יוסי בר אבין (ו) אף מי שהיה נושא אשה שאינה הוגנת לו, היו עושין לו כן, ואמרו נקצץ זה כמשפחתו, וכשהיה מנרשה עושין כמו כן ואומרים חזר פלוני למשפחתו. לפיכך אמר טוב איני נומלה, פן אשהית את נחלתי, חזרו להיות קונים בכסף ובשטר [ובחוקה]:

[ז] ויאמר בעז לוקנים וגו'. בתחלה מייחס את הטובים, וכשהוא קונה מייחס את הרעים שבמשפחתה, בתחלה ושם שני בניו מהלון וכליון (רות א' ב'), אבל כאן את כל אשר לכליון ובח'וין, מכאן שאדם צריך להזהר מן הרעים שבמשפחה שלא תבא ערפה אשתו של כליון ותהיה תובעת מה שהיה לכליון בעלה שתביא בו ותאמר אל כליון הוא:

[ח] ויאמרן כל העם אשר בשער וגו'. (ז) אמר ר' אחא כל הנושא אשה כשרה כאלו קיים כל התורה כולה כראש ועד סוף, ועליו הוא אומר אשתך כגפן פוריה וגו' (תהלים קכ"ח ג'), ולפיכך נכתבה אשת חיל מאלוף ועד תינו, ואין הדורות נגאלים אלא בזכות נשים צדקניות שבהור, שנאמר זכר חסדו ואמנותו לבית ישראל (שם צ"ה ט'),

הערות ותקונים

(א) מכאן אמרו ברכת התנים בעשרה. כדכתיב דף ז' ע"ב: (ב) ודרכו עמוני ולא עמונית. יבמות ס"ט ע"ב: (ג) מכאן אמרו כל הקוים ד' אמות נה"י. בגמרא כהובין ק"ט ע"ב איתא כל המהלך ד' אמות נה"י מוכסח לו כהובן בן השלם נה"י: (ד) בתחלה היו קונין בשליפת הנעל. דכתיב וזאת לפנים בישראל, מי נהן למי רב ושמואל כו'. המאמר נובע מירושלמי קידושין פ"א ה"א דף ס' ע"ג בראשונה היו קונין בשליפת הנעל, ה"ד וזאת לפנים וגו', מי שלף תמן אמרין רב ולוי חד אמר הקונה וחד אמר המקנה כו', חזרו להיות קונים בקצצה. ובגמרא רות רבה נפרד המאמר בתחלה בפ' וזאת לפנים מוכסח בראשונה היו קונים בזמנל חזר להיות קונים בקצצה, ואח"כ בפ' ויאמר גואל לבועז מוכסח המאמר נעלו של מי, רב ולוי חד אמר נעלו של בעז וחרינא אמר נעלו של גואל. וכן נמצא המאמר בקצצה במדרש שמואל פ"ח אות ה', ובגמרא בבבא מצ"א ע"ב נמצא רק מי נהן למי בעז כן נמצא ר' יוחנן אמר גואל נתן לבועז. ומאמר בבבא מצ"א ע"ב נמצא לפניו רב ולוי נמצא רק רב ולוי במקום רב ושמואל: (ה) חזרו להיות קונין בקציצה כדכתיב כו', ירושלמי סס, וכן ברות רבה פ"ו בסמוך וזאת לבעז, ובגמרא סס נמצא עליו שם האומר ר' יוסי בר אבין, אולם לפניו בכ"ז וגם בירושלמי סס האומר הוא רק על המאמר הסני כל מי שנושא אשה שאינה הוגנת לו: (ו) אף מי שהיה נושא אשה שאינה הוגנת לו. זה המאמר נמצא קצת בזמנל אחר בגמרא בבבא כהובין כ"ה פט"ב: (ז) ה"ר אחא כל הנושא אשה כשרה. מוכסח ביניקוס רות כוף רמו תר"ו ומליון "מדרש רות" וכו' למדרש (מדרש זוטא)

לבני ישראל לא נאמר אלא לבית ישראל. (ח) מעשה בארד שירד מנכסיו והיתה לו אשה כשרה, לסוף נעשה שכיר, פעם אחת היה הורש בשדה, נודמן לו אליהו ז"ל בדמות ערבי אחר, (ט) א"ל יש לך שבע שנים טובות, אימתי אתה מבקש אותם, עכשיו או בסוף ימך, א"ל קיבם אתה אין לי מה ליתן לך, אלא הפטר מעלי לשלום, וחזר אצלו עד שלשה פעמים, פעם שלישית אמר לו אלך ואמלך באשתי, מה עשה הלך לו אצל אשתו ואמר לה בא אחד אלי, התרחק עלי עד שלשה פעמים, ואמר לי יש לך שבע שנים טובות אימתי אתה מבקש אותם עכשיו או בסוף ימך, אמרה לו אמור לו הבא אותן היום, והיה מרחבא מבניו וחזר אצלו ואמר לו הבא אותם עכשיו, א"ל לך לביתך ואינך מגיע לשער הצורך עד שתראה ברכה פרוסה בבית, והיו יושבין בניו לחפש בידם בעפר, ומצאו מטמון שיוזגו שבע שנים, ובאו וקראו לאמן, ולא הגיעו לשער עד שיצאה אשתו לקראתו ובישרה לה, מיד הורה להקב"ה, ונחה דעתו עליו, מה שעשתה אשתו הכשירה, אמרה לו אנו בכל מקום כבר משיך עלינו הקב"ה, הו"מ של חסד ותתן לנו לשבע עינים אלא בוא נעסוק כנגד לוח חסדים בשבע שנים הללו שמא מוכיח לנו הקב"ה טובה מאצלו וכן עשתה. וכל מה שעשתה אמרה לבנה קפן רחוב כל מה שאנו נותנין, וכן עשה, לסוף שבע שנים בא לו אליהו ז"ל, ואמר לו כבר הגיע שעה ליטול מה שנתתי לך, אמר לו כשנמלתי לא נמלתי אלא כדעת אשתי, אף כשאני מחזיר לא אחזיר אלא ברעת אשתי, הלך אצלה ואמר לה כבר בא הזמן ליטול את שלך, אמרה לו לך אמור לו אם מצאת בני אדם נאמנים ממנו אין לך שקדונך, וראה הקב"ה דבריהם ובגמילות חסדים שעשו, והיסיף להם טובה, נקיים מה שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום (ישעיה ל"ב י"ז):

יב ויהי ביתך כבית פריץ. (י) אמר לפניו רבונו של עולם כל בניו שאתה עתיד ליתן לי יהיו מן הצדקת הזאת, ורבקה אמרה בן יהוי מן הצדיק הזה: מן הזרע אשר יתן (לך ה') (ה' לך) מן הנערה הזאת (יא) א"ר תנחומא משום רבי יוסי בן בון ונחיה מאבינו זרע (בראשית י"ט ל"ב), אותו זרע שהוא בא ממקום אחר, זה מלך המשיח.

יג ויקח בעז את רות. לעולם אל ימנע אדם עצמו מליקח אחר זקן. אמר רב הושעיא שניהם לא נפקדו אלא מברכתן של נשים, שנאמר ויאמרו כל העם אשר בשער וגו' כרחל וכלאה (פסוק י"א), י"ב) אמר רבי יצחק רחל היתה עקרת של בית, לביכך היא עושה את רחל עיקר:

יד ויהי ביהך כבית פריץ. (יג) לא נאמרו דברים הללו אלא כנגד אלישבע בת עמינדב, שראתה ארבע שמחות ביום אחד, בעלה ובניה כהנים גדולים, וכמה מלך, ואחיה נשיא:

יז ויקח בעז את רות. (יד) אמרו אותו הלילה שבא עליה מת: ויתן ה' לה הריו: כל הנשים יולדת למנין הריו' בןיכשריא מאתים ושבעים ויום אחד:

הערות והקונים

זמא סלפניו: (ח) מעשה נאחד. מונא בילקוט סס רמז הר"ו וסוף מן המדרש זמא סלפניו: (ט) א"ל יש לך שבע שנים טובות, בילקוט כנירסא י' ט"ס: (י) אמר לפניו רבש"ע כל בניו שאתה עתיד ליתן לי יהיו מן הצדקה הזאת. ברות רבא הלשון כנירסא ומונא בילקוט רות רמז תר"ח וסוף מן רות רבא, וכנסה גם במדרש שמואל פ"ו אות ג': (יא) א"ר תנחומא משום ר' יוסי בן בון. ברות רבא פ"ו ו' ותלמודא פ"ו ה' תנחומא משום ר' שמואל, וכן נמלך המדרש ב"ר פ"ג אות ו' ופג"ח אות ח' וגם סס איתא ר' תנחומא משום ר' שמואל: (יב) א"ר יצחק רחל היתה עקרת של בית. שנין ברות רבא פ"ו סי' י"ג א"ר אבה בר כהנא רחל היתה עיקרו שלו, שנאמר ורחל עקרה, עיקרה: (יג) לא נאמרו דברים הללו אלא כנגד אלישבע בת עמינדב, ופסיקתא דר"כ ספסא אחרי מות (ק"ל ע"ב), וי"ר אחרי מות, וקס"ד בפ' נסחוק אמרתי מכולל, ושנין בפסיקתא סס כהנא מ"ח: (יד) אמרו אותה כלילס. מונא בילקוט רות רמז תר"ח, וסוף דלית (מדרש זמא)

[יד] ותאמרנה הנשים אל נעמי וגו'. הואיל ויש לה הריון כאלו נואל וזמא:
 [טו] והיה לך למשיב נפש וגו' משבעה בנים. משבעה בנים שנולדו מיהודה ועד
 בועז, שנאמר אלה תולדות פרץ וגו'.

ד"א (טו) [רבי יהודה אומר] משבעה [בנים] [ראשי אבות] המפורשים [כאן] [לתלך] אוצם
 הששי דוד השביעי [דהיא ב' מ"ו]. (טו) רבי נחמיה אומר מעשרה בנים המפורשים
 [להלך] [כאן]. פרץ, הצרון, רם, עמינדב, נחשון, שלמון, בועז, עובד, ישי, דוד:

סליק מדרש מגילת רות.

הערות ותקונים

מן רות וזמא שלפנינו וגם המאמר כל הכתוב יולדות למנין הכיון. ועיין גכס ל"ח ע"ב ויחן לה כריון
 הכיון בנימטריא רע"א, ועיין ז"ר פ"כ אות ז': (טו) ד"א ר' יטודס אומר. כן תקנתי, וכנסה גם כמות
 רבה ס"ף פ"ו: (טו) ר' נחמיה אמר מעשרה בנים. כרות רבה בני' ר' נחמיה אמר משבעה ספורשין כאן: